

Pierwsi Słowianie na ziemiach dzisiejszej Polski

Od wielu lat trwa spór o etnogenezę Słowian na dzisiejszych ziemiach polskich ? czyli o to kto mieszkał w starożytności na obszarze pomiędzy Odrą a Wisłą [np. 96,134,238,253]. Ścierają się dwa poglądy: autochtoniczny i allochtoniczny. Spór dotyczy tego, czy Słowianie już w czasach rzymskich zajmowali obecne ziemie Polski, a więc dorzecza Wisły i Odry, a przynajmniej Warty ?

czy też przybyli na te ziemie później. Autochtoniści twierdzą, że w czasach Wędrówki Ludów Słowianie właśnie z Polski wyszli na południe ku Dunajowi i Bałkanom. Allochtoniści uważają, że w tej epoce Słowianie przybyli nad Wisłę i Odrę z zewnątrz, mianowicie ze wschodu z terytorium dzisiejszej Ukrainy [121].

Ten drugi pogląd zyskuje większą liczbę zwolenników.

Przekazy pisarzy starożytnych

W pierwszych wiekach po Chrystusie Europa podzielona była na dwa światy. Na południu - Imperium Rzymskie z wysoko postawioną cywilizacją: rzemiosłem, kulturą i sztuką. Północne rejony stanowił świat barbarzyński, w którym Rzymianie wydzielili Germanię i Sarmację z granicą na Wiśle [52,174.A].

Gajusz Pliniusz Starszy (23/24?79) w *Historii Naturalnej*, barbarzyńską część Europy opisał mgliście. Píše, że Eningia *?zaludnio*
na jest do rzeki Vistuli Sarmatami, Wenedami, Skirami i Chirrami?

. Skirowie to plemię germańskie do III w. żyjące w Karpatkach środkowych. Chirrowie ? nieznane plemię sarmackie. Interesujące wiadomości o Wenedach znajdują się u

Publiusza Korneliusza Tacyta

w ?

Germanii

? napisanej w roku 98, porównując Wenedów z Germanami i Sarmatami, pisał on *?jednak ich łatwiej można zaliczyć do Germanów, ponieważ oni budują sobie domy, noszą tarcze i poruszają się pieszo z dużą szybkością. Wszystko to odróżnia ich od Sarmatów, którzy całe życie spędzają na wozach i na koniach?*

. Obszarem Wenedów wg Tacyta było terytorium pomiędzy Germanami i Sarmatami.

W dziele Klaudiusza Ptolemeusza z roku ok. 175, *Przewodnik Geograficzny* napisano, że Wenedowie byli jednym z liczniejszych ludów Sarmatii i żyją nad Wisłą. Na mapie świata z III

w., Wenedowie zaznaczeni zostali w dwu miejscach jako ?Wenedowie-Sarmaci? [52,174.B].

Jordan (Jordanes) (ok. 500?ok. 554) pisał, że *?u podnóża Karpat, opadających na północ, poczynając od miejsca narodzin rzeki Vistuli, na bezkresnych przestrzeniach żyją ludne plemiona Wenetów* (Wenetowie - Słowianie

(Jordanes) nie byli tożsami z Wenen

d

ami (którzy Słowianami nie byli) [238]

, chociaż ich nazwy zmieniają się zależnie od różnych rodów i miejsca pochodzenia, przeważnie oni wszyscy znani są pod trzema nazwami: Wenetów, Antów i Sławenów?

. Wenetami we wczesnym średniowieczu nazywali Słowian ich zachodni sąsiedzi ? Germanie.

Wzmiankę o Słowianach na obszarze dzisiejszej Polski, znajdujemy u Prokopiusza z Cezarei, który

w

roku 512 pisał,

że na ziemiach pomiędzy Karpatami a Bałtykiem

zamieszkiwały ?ludy Słowian?

Ibrahim ibn Jakub pozostawił świadectwo z pobytu w Europie środkowej w latach 965?966: *?Słowianie są skorzy do zaczepki i gwałtowni i gdyby nie ich niezgoda, wywołana mnogością podziałów na szczepy, żaden lud nie zdołałby im sprostać w sile. Zamieszkują oni krainy najbogatsze w plony. Oddają się ze szczególną gorliwością rolnictwu i poszukiwaniu środków do życia, w czym przewyższają wszystkie ludy Północy. Handel ich dociera lądem i morzem do Rusów i do Konstantynopola?*

Własne przekazy Słowian

Pierwsze własne teksty Słowian pojawiły się w wieku IX (głagolica (862?863), cyrylica). Około roku 1113, mnich

Nestor

(~1056?

1114) zredagował w

Kijowie

?

Powieść minionych lat?

[1],

najstarszą kronikę ruską (latopis)

opisującą świat od roku 853

. w Polsce pierwszą kronikę, obejmującą okres od czasów legendarnych, napisał po łacinie Gall Anonim

w latach 1113?1116.

Wincenty Kadłubek

(ok. 1160?1223) swoją kronikę napisał w latach 1205?1207. Do niedawna sądzono, że najstarszym polskim zdaniem utrwalonym na piśmie jest ?zdanie henrykowskie? z roku 1270 (Księga Henrykowska

, kronika Cystersów). Obecnie przyjmuje się pierwszeństwo ?zdań legnickich?, zanotowanych w nie istniejącej już łacińskiej kronice z XIII wieku, a przechowanych w

Rocznikach

Jana Długosza. Kronika ta, miałyby powstać krótko po roku 1260 pod piórem Wincentego z Kielczy i znajdować się w zbiorach krakowskiego konwentu dominikańskiego jeszcze w czasie pracy Długosza nad

Rocznikami

[268].

Sytuacja osadnicza w Europie środkowej w wiekach IV-X.

Uważa się, że w wieku III przed Chrystusem plemię Celtów przekroczyło Sudety i osiedliło się w dorzeczu górnej Wisły, mieszając się w II wieku z tamtejszą ludnością. w ten sposób powstała kultura przeworska, której rozkwit przypada na okres i w. przed Chrystusem ? początek V w. po Chrystusie. Na początku naszej ery w dolnym biegu Wisły żyli Goci, lud germański, którzy w drugiej połowie II wieku rozproszyli się na Mazowszu, Podnieprzu i Wołyniu, gdzie mieszały się z miejscową ludnością kultury przeworskiej [174.A].

Około połowy IV w. po Chrystusie, na obszarach dzisiejszej Polski zamieszkiwały plemiona należące do następujących kultur (rys. 2) [238]:

a - kultury przeworskiej związane z germańskim plemieniem Wandalów,

b - wandalsko-dackie osadnictwo w Karpatach i na Pogórzu Karpackim,

c - kultury bałtyjskiej,

d - grupy dębczyńskiej,

e - kultury luboszyckiej,

f - kultury wielbarskiej germańskiego plemienia Gotów,

g - grupy masłomęckiej również germańskiego plemienia Gotów (Masłomęcz położony jest w odległości 9 km na południe od Hrubieszowa).

Niezwykle interesujący jest fakt obecności w Kotlinie Hrubieszowskiej śladów zamieszkiwania wielu starożytnych ludów: Sarmatów, Bastarnów, Wandalów, Scytów, Herulów, Awarów. Przed końcem IV wieku istniał tam osadniczy ośrodek plemienia Gotów [338].

W trzecim ćwierćwieczu IV wieku nastąpiło wyraźne załamanie struktur osadniczych i zaczął się proces odpływania ludności. w wieku V obserwuje się rozrzedzenie osadnictwa przeworskiego na ziemiach polskich być może spowodowane najazdem Hunów lub wcześniej zagrożeniem tym najazdem [52,174.B]. w pierwszej ćwierci V wieku Goci kultury wielbarskiej opuścili Kotlinę Hrubieszowską (część z nich pozostała). Ludy kultury przeworskiej przenieśli się na zachód ? na Śląsk. w połowie V wieku nastąpiło załamanie się osadnictwa na Śląsku. Ziemie Europy środkowej opustoszały niemal zupełnie. Cała strefa pomiędzy Wisłą a Prosną jak się wydaje - została opuszczona. Na ten okres przypada znaczne pogorszenie klimatu wokół morza Bałtyckiego.

Na przełomie wieków V/VI na dużym obszarze Europy Środkowej i Wschodniej pojawiła się zupełnie nowa kultura archeologiczna (różna od wcześniejszych kultur okresu rzymskiego). Znaleźiska interpretuje się jako przejaw rozchodzenia się Słowian, którzy w V-VI wieku wyruszyli ze swych pierwotnych siedzib w Europie Wschodniej w wielką wędrówkę na zachód i południe. Cechy nowej kultury były następujące [284]:

1. Czworokątne ziemianki (16-20 m²) z kamienno-glinianym piecem.

2. Ceramika - tylko jeden typ naczyń - garnek lepiony ręcznie.

3. Brak znalezisk grobowych.

4. Ubóstwo kultury materialnej.

5. Rolniczy charakter gospodarki.

Nie ulega wątpliwości, że nowa ludność to przybysze osiedlający się tu w momencie, gdy wycofały się plemiona gockie, sarmackie i huńskie, pozostawiając ziemie żyzne i dobrze zagospodarowane. w wieku V/VI tereny południowo-wschodniej Polski były zachodnią peryferią świata słowiańskiego. w krótkim czasie dochodzi do kolejnych przesunięć ludnościowych i zajęcia niemal całego dorzecza Odry i Wisły. Przed VII wiekiem język słowiański nie wykazywał zróżnicowania wewnętrznego [284].

Początki Słowian na obszarze dzisiejszej Polski datuje się na okres od połowy IV do końca V wieku. Na Rostocze Słowianie przybyli pod koniec V lub pewnie na początku VI wieku [238]. w wiekach V?VI Słowianie zachodni osiedlili się nad Wisłą, a w VI?VII, zajęli obszar pomiędzy Wisłą a Odrą. Przyjęty jest pogląd, że Słowianie weszli na wyludnioną przestrzeń pozostałą po odejściu na zachód ludów sarmackich i germańskich. Zbudowali swoją kulturę bez kontynuacji kultury ludów wcześniejszych.

Z czasem wyodrębniło się wiele plemion słowiańskich (rys. 3). w wieku VI (575?675) notowani byli Mazowszanie. w wieku VII Polanie opanowali Wielkopolskę i pomiędzy Wartą i Notecią zorganizowali państwo plemienne. Głównymi grodami były:

Gniezno i Poznań

. w

?Pieśni o Rolandzie?

(XI w.) wśród ziem podbitych przez

Karola Wielkiego

, wymieniono kraj

?Puilanie?

-

Polan

. z czasem,

Polanie

pod władzą rodu

Piastów,

podporządkowali sobie inne plemiona słowiańskie, tworząc zręby państwa polskiego. w miarę powiększania państwa, nazwa Polska objęła całość ziem pod władzą Polan.

W wieku IX nad górną Wisłą leżało państwo Wiślan z Krakowem. Wspomina to *Geograf Bawarski*

? [30

]. w końcu wieku IX król angielski,

Alfred Wielki

, pisał

?na wschód od Moraw znajduje się kraj Wiślan (Vis?leland)?

. Państwo to około roku 875?876 podporządkowane zostało przez

Światopełka

, księcia wielkomorawskiego.

Wiślanie

zostali przyłączeni przez

Polan

około roku 987. Krytyczną dyskusję o poglądach na początki polskiej państwowości zawiera wydana ostatnio praca [512].

Sytuacja klimatyczna w Europie środkowej w IV-XIV w.

Wielki wpływ na warunki osiedleńcze pierwszych Słowian miała sytuacja klimatyczna na zajmowanych przez nich terenach. Na wiek IV przypadło znaczne pogorszenie klimatu wokół morza Bałtyckiego. w końcu wieku IV, a szczególnie w wieku V, nastąpiło znaczne oziębienie (najniższe temperatury od dwu tysiącleci). Bardzo wzrosła wilgotność, podniósł się poziom rzek i jezior, rozprzestrzeniły się bagna. Zatopione zostały miejscowości powstałe w okresie rzymskim. Podobnie rola uprawna. Ocieplenie zaczęło się w wieku VIII. Okres ten nazwany *?drugim postglacjalnym optimum klimatycznym?*

, dzielił się na dwa podokresy: ciepły i dość suchy (VII-X/XI w.), kiedy warunki sprzyjały osadnictwu nadrzecznemu, oraz drugi ciepły i dość wilgotny (XII-XIII/XIV w.), kiedy wzrosła częstotliwość powodzi. Klimat w tym okresie był korzystny dla działalności człowieka [233].